

adó szerepet töltött be a brünni *Regionális és Egyetemi Könyvtár*. E feladata jegyében a Könyvtár csehországi könyvtáraiból össze is gyűjtötte a normázási tapasztalatokat. Az így keletkezett normagyűjtemény konkrét alapot kínált a további erőfeszítésekhez. De az összegyűjtött normák mögül hiányzott a részletes indoklás, ezért a gyűjtemény alapján kialakított normákat nem lehetett minden további nélkül kötelezővé tenni. Az ehhez szükséges kiegészítő munkálatokat viszont később már nem végezték el.

A pozsonyi *Egyetemi Könyvtár* 1953-ban tett először kísérletet a normázásra, de megalapozottan csak 1967 óta foglalkozott e kérdéssel. 1971-ben a Könyvtár 270 teljesítménynormából álló jegyzéket tett közzé, s egyzsersmind alkalmazni kezdte ezeket a normákat. A normák bevezetése 10–15%-kal fokozta a Könyvtár teljesítőképességét.

E sikerek láttán a Szlovák Kulturális Minisztérium a könyvtári-tájékoztatói normázást beiktatta tárcaszintű kutatási tervébe. A kutatás koncepcióját azóta elfogadták, a munka befejezése 1980-ra várható.

A prágai *Állami Műszaki Könyvtár* néhány évvel ezelőtt hozzákezdett a műszaki könyvtári normák vizsgálatához.

Noha a könyvtári-tájékoztatói teljesítménynormák kidolgozása vezető szerepet játszik azokban a racionalizálási törekvésekben, amelyek napjainkban a csehszlovák könyvtárügyre és tájékoztatóügyre annyira jellemzőek, mégsem örvend közkeletűségnek; presztizs és kényelmi szempontok gyakran akadályozzák térhódítását. Így van ez annak ellenére, hogy a normák nem elsősorban a munkavégzés intenzitását kívánják növelni, hanem a végzett munka ésszerűsítésével törekuszenek a nagyobb, a jobb és a gazdaságosabb teljesítmények elérésére, és az egyenletesebb terhelések bevezetésével hozzájárulhatnak a kedvezőbb munkahelyi légkör kialakításához is.

A könyvtári-tájékoztatói munka normázása felelőségteljes feladat, amelynek tervezése és végrehajtása közben a következő alapelvek szigorú betartásához kell ragaszkodni:

1. Csúpan azokat a műveleteket lehet normálni, amelyek állandóak és folyamatosak, azonos formában újra és újra megismétlődnek (azonos körülményeket feltételezve), továbbá mérhetőek.

2. Az egységnyi teljesítményt mennyiségi vagy időnormában kell kifejezni. A normákat mindig a begyakorlott munkatársak *átlagteljesítménye* szerint kell kiszámítani, az átlagteljesítmény alatt minőségi átlagteljesítményt értve.

3. A teljesítménynormának mindig megfelelő *pontos-sággal* kell kifejeznie a művelet lényegét a munka tárgyára (a művelet objektumára) és a munka céljára vonatkoztatva.

4. Az alkotó jellegű összetevőket és változó elvárásokat tartalmazó munkákra csak *keretszerű*, tervezési segédletként szolgáló időnormákat szabad megszabni.

5. A normázást mindig céltudatosan és felelősségteljesen, a munkatársak széles körének bevonásával és meggyerésével szabad csak végezni.

6. Koncepciókészítő, elemző, tanulmányi, szervezési és irányítási munkát normálni nem szabad. Tervezésükhöz és értékelésükhöz mennyiségi és minőségi jellegű keret-mutatókat alkalmazunk.

7. Tudományos kutatómunka esetén a *teljesítmény-mutatók* használata jelent jó segédeszközt.

8. Más munkahelyek teljesítmény-normáit nem szabad mechanikusan átvenni, anélkül, hogy *saját munkahelyünk feltételeihez* ne módosítanánk őket.

9. A teljesítmény-normákat az irányító, a végrehajtó és az operatív tevékenység során *céltudatosan kell felhasználni*, mégpedig racionalizálási, intenzifikálási, humanizációs és nevelési eszközként.

10. A teljesítménynormák állandó jellegűek, de ha változik a munkamenet, a feltételrendszer és a követelmények rendszere, *felül kell vizsgálni*, módosítani kell azokat.

FRATRIČOVÁ, M.: Otázky a problémy normovania. Výkonné normy v knižniciach a informačných strediskách = Knižnice a Vedecké Informácie, 9. köt. 4. sz. 1977. p. 158–166./

(Futala Tibor)



Az American Library Association konferenciája

Detroit, 1977. június 17–23.

Kerekasztal beszélgetések a könyvtári kutatásról

1. Könyvtári mérőszámok

Chai Kim *Az egy használóra fordított költségek hatása a könyvtárak működésére és szolgáltatásaira* című előadásában a floridai nyilvános könyvtárak vizsgálata során nyert adatokra támaszkodva cáfolta azt a hagyományos álláspontot, hogy a könyvtárak egy olvasóra jutó költségeinek növekedése a szolgáltatások szükségszerű bővülését vonja maga után. Kutatásai szerint a költségnöveléssel járó összes változás 74%-a a következő területeken bekövetkezett változásokból adódott:

- az olvasók műveltségi szintje;
- az olvasók száma az összlakossághoz viszonyítva;
- egy főre jutó könyvtári költségek;
- egy főre jutó állomány költsége.

E. R. Johnson *A MRAP (Management Review and Analysis Program = Vezetési Ellenőrzési és Elemzési Program) hatása néhány tudományos könyvtár működésére* címmel tartott előadást. A programot, amelyet az Association of Research Libraries' Office of Management

Studies (A Tudományos Könyvtárak Szövetségének Vezetéstudományi Kutatási Irodája) dolgozott ki, 22 könyvtárban vezették be. Az előadás időpontjában még nem álltak rendelkezésre összesített eredmények, de az előzetes felmérések szerint a MRAP-ot azok a könyvtárak vezették be, ahol a könyvtárosok kevésbé járatosak a tervezésben és a feladatok kitűzésében (ezeket a képességeket volna éppen a MRAP hivatva fejleszteni).

E. T. O'Neill *A könyvtár működésének mérése: hagyományos és új; mennyiségi és minőségi mérések* című előadásában rámutatott arra, hogy a könyvtáraknak működésük megbízható értékeléséhez többirányú mérést kell folytatniuk. Az előadó a mennyiségi mérések közül a forgalmi statisztikával, referenzs kérdésekkel és a könyvtár használóival, a minőségi mérések közül pedig az állomány összetételével, a könyvtár elhelyezési és szolgáltatási körülményeivel foglalkozott, feltételezve az utóbbi esetben, hogy a szolgáltatások minőségi javítása mennyiségi növekedést von maga után (jobb szolgáltatás vonzza az olvasókat).

2. Prognosztika

Esther Dyer *a delphi technikáról és ennek könyvtári alkalmazásáról* tartott előadást. A delphi technikát, mely nevét a jósdáiról híres régi görög városról kapta, a 60-as évek közepén Helmer és Gordon, a Rand Corporation munkatársai fejlesztették ki. Lényege egy igen gondosan megválasztott szakembercsoport, amelynek tagjai különböző nézeteket, áramlatokat képviselnek. A szakembereknek valamilyen jövőbeli eseményt kell értékelniük a valószínűség és a kíváncsi szemponjtából.

A következő előadás, amelyet R. Kent Wood (Utah Állami Egyetem) tartott, egy *hiba-fa analízist* ismertetett. Amíg a rendszerlemezés egy kívánt eredmény eléréséhez vezető események valószínűségének növelésével dolgozik, addig a hiba-fa analízis, ellenkezőleg, kudarcra vezető események valószínűségének csökkentésével kapcsolatos. R. Kent Wood ismertette e módszer és a delphi technika összekapcsolásával végzett kutatásait.

3. Indexek és folyóiratok használata

Ch. Conaway előadásában *az indexek használhatóságát* vizsgálta. Az indexek hatékony használata több tényező függvénye: hány helyen kell keresni az indexben, a rövidítések mértéke, a tipográfia, a kumulációk gyakorisága, a tartalom (pl. csupán hivatkozás van-e az indexben valamire, vagy idézet is), a szókincs, a hivatkozások teljessége stb. Egy főiskolásokból álló csoport segítségével az előadó 16 különböző indexet vizsgált, mindegyikből találmásra kiválasztott indextételek alapján. A teszt résztvevőinek egy meghatározott tételt kellett kikeresni és kiírni a megfelelő indexből. A

felhasznált idők figyelembevételével értékelő együttműködés dolgoztak ki, amellyel a különböző indexek kezelhetősége összehasonlítható.

W. Shaw Jr. (Case Western Reserve Egyetem) *a folyóiratok használatát* vizsgálta. A hagyományos módszerektől eltérően (statisztika, kérdőív, másolatkérek stb.) a bekötött folyóiratköteteket nyomásra reagáló címkékkel látta el. A kézbevett és polcra visszahelyezett folyóiratok egy meghatározott idő elteltével így könnyen elkülöníthetők voltak az érintetlen kötetektől.

/Library research round table = Library of Congress Information Bulletin, 36. köt. 32. sz. 1977. p. 553-555./

(Novák István)



Könyvek kölcsönzésének és helybenolvasásának összevetése

A könyvtárosok szinte állandóan foglalkoznak azzal a kérdéssel, hogy milyen mértékben használják a könyvtár állományát. Ennek oka lehet kíváncsiság, más intézménnyel való összehasonlítás igénye, valamint annak mérése, hogy mennyire sikerült bizonyos célokat elérni. A leggyakoribb indok azonban a könyvtári férőhely korlátozottsága miatt szükségessé váló állományapasztás alátámasztása.

A gyűjtemény teljes használatának becslése

A legtöbb kölcsönzési rendszerből megállapítható, hogy milyen sokszor kölcsönöztek ki egy könyvet. De a hosszabbítás rendszerint nem kerül regisztrálásra, s az sem ismert, hogy egy kölcsönzés során hányan használják a könyvet (főként egyetemi könyvtáraknál lényeges ez a kérdés).

A gyűjtemény teljes használatának mérésénél nehezebb meghatározni a helyi használat mértékét.

A Newcastle upon Tyne Polytechnic könyvtárában évek óta az a gyakorlat, hogy a könyvtáros helybenolvasás után dátumbélyegzőt üt a könyvbe, mégpedig eltérő színűt, mint amelyet kölcsönzés esetén használnak. Az állomány használatára vonatkozó átfogó vizsgálat keretében *elemzésre került a kölcsönzés és a helybenolvasás aránya*. A szabadpolcos állomány 10%-át (a referenz-művek, periodikumok és hivatalos kiadványok kizárásával) vizsgálták, az 1973 január és 1974 július közti bélyegzések alapján. A könyvtár mintegy százezres monográfia-állományából 85 ezer volt szabadpolcon, a vizsgálat 8483 kötetre vonatkozott. A kölcsönzésre és a helybenolvasásra vonatkozó adatokat az *1. táblázat* tartalmazza.